

Jarðarnavnið *Strapulið*

The Field-Name *Strapulið*

Eivind Weyhe

Fróðskaparsetur Føroya, FO-100 Tórshavn. Email: eivindw@setur.fo

Úrtak

Í Taxatiónsprotokollini er eitt jarðarnavn í Sandavági skrivað *Strapulið*. Nøkur nøktandi frágreiðing um hvørjum navnið kemur av og hvør upprunamerkingin er, hevur ikki verið kend. Í greinini verður skotið upp at tulka navnið sum eina samanseting av *stræti* og *lið*. Fyrri liður sipar tá til gøtu ið hevur ligið tann vegin, og seinri liður til stað har sum gøtan er farin um garð millum bø og haga. Har er markið millum bø og haga ikki í dag, men Giljarætt, sum einaferð hevur verið har niðast á bakkanum, bendir á at so hevur verið onkuntíð.

Abstract

A name of piece of land is found in Taxationsprotokol (Valuation register) from 1873 written *Strapulið*. Any exhaustive explanation of the origin of the name is not known. It is suggested in this article that it is possible to interpret the name as a compound with *stræti* + *lið*, where the first part of the compound has the meaning 'path' that has been there, and the latter refers to a place where the path has past through the border between the cultivated infield and the uncultivated outfield. This border is not to be seen anymore, but *Giljarætt* ('the sheepfold in Giljar') has once been there down on the bank, and this indicates that there has indeed been a border between infield and outfield.

Navnið í skrivligum og munnligum heimildum

Í Sandavági er eitt sjáldsamt jarðarnavn, sum í *Taxatiónsprotokollini* (1873) er skrivað *Strapulið*. Jørðin sum ber navnið, er saman við *Eyðanshálmørk* (sum hjá Ludvig Petersen er nevnd *Eyðansstovuhálm-*

mørkin) sett undir eitt og sama taksatiónsnummar (nr. 338), og tilsamans er tað ein mørk av kongi, ið hoyrir til Giljar og Slættanes. *Strapulið* er sostatt ein hálmørk. Lagt kann verða aftrat at sjálvvt nær í Taxatiónini eru settar at hoyra saman, so liggja nær ikki saman. *Strapulið* er giljamegin, meðan *Eyðanshálmørkin* er hinumegin Stóra, t.e. steigarmegin.

Hyggja vit í handritið til Taxatiónsprotokollina, sum er á Landsskjalasavninum, síggja vit at navnið fyrst er stavað *Strapli*, men at V. U. Hammershaimb, sum hevur lagt útgevarunum lag á við stavsetingini, hevur rættað navnið til *Strapulið*. Nú er tað so at Hammershaimb sjálvur hevur skrivað staðanøvn upp í Sandavági í 1853 (savn hansara er til skjals í staðanavnasavninum á Føroyamálsdeildini), og vit eru so væl fyri at vit hava báði kladdu og reinskript hansara. Í kladduni skrivar hann *Stràpuli*, og tá ið hann reinskriver listan, skrivar hann *Strapuli*. Sostatt er eingin ivi um at fyrsta stavilsi inniheldur tvíljóðið [ea]. Vit leggja merki til at hann í 1853 ikki setur *ð* í endanum á orðinum, og hann tykist tí ikki at uppata síðsta stavilsi sum orðið *lið* ('portur'). (Stutt frá skrivar hann nevnliga *Stóralið*). Sum nevnt, verður *ð* skoytt uppí í hand-

ritinum til Taxatiónina. Men um hetta ð er bundin hvørkikynsending ella partur av navnliðinum *-lið* ('portur'), síggja vit sjálv-sagt ikki. Í eini uppskrift frá 1933 skrivar Poul Joensen lærari (f. 1888) *Strapuli*, og hann tykist tí fata *-i* sum herðingarveika ending.¹ Tað sama gera yngri heimildarmenn sum greinskrivarin hevur spurt.² Teir úttala navnið [ʃdʁea^hþəlɪ]. Í 1955 var Napoleon Djurhuus í Sandavági og skrivaði nøvn upp fyri Det danske Stednavneudvalg. Heimildarmaður hansara var Petur Elias Petersen (f. 1889), og navnið er tá fatað sum samanseting av *Strapu-* við høv-uðsherðing og *-lið* sum seinra liði við hjáherðing. Sum viðmerking er sett »gonguliða«. Í staðanavnalistanum sum er prentaður í *Sandavágs søgu* (Petersen 1963: 223 ff.) er henda viðmerking broytt til »sum portrið er«, og heimildarmenn í dag halda at hetta sipar til portrið niðan í hagan, har gøtan »eftir Vørðunum« lá (tað er gøtan sum gekk í erva oman fyri Miðvág út um Vatn). Hetta liða er í ovara enda á Strapulið.

Ein formur við herðingarveikum endastavilsi fær sostatt stuðul báði í nútíðarúttalu og í uppskriftum hjá Hammershaimb og Poul Joensen. Sum vit síggja, hava uppskrivarar kortini hug at tulka síðsta stavilsi sum *-lið* ('portur').

Ein tulkningaroynd: *stræti + lið*

Eg fari her at seta fram ta hugsan at navnið upprunaliga hevur verið eitt samansett orð, og at seinri partur av samansetingini er *-lið*, t.e. 'portur'.

Men hvat so við fyrra liði í samansetingini? At onkur annar hevur undrast á hetta, haldi eg meg síggja á einum einsamøllum

seðli í orðasavninum á Føroyamálsdeildini, tí har hevur Chr. Matras skrivað »strapa (?)«. Annað stendur ikki á seðlinum, men eg eri onga løtu í iva um at tað er fyrri liður í okkara navni ið hevur givið honum høv-uðbrýggj. Og tað kann vera skilagott at fáa sett sovorðið á ein seðil um so er at »okkurt skuldi víst seg« seinri.

Tað er ikki lætt at finna nakað orð ella nakran orðlið ið bara minnir um fyrra lið í okkara navni. Men vit eiga ikki at gloyma at tvíljóðið [ea] báði kann umboða *a* og *æ* í føroyskari stavseting. Harafrat eigur ein ikki at hefta seg við at sjálvljóðið í miðstavilsinum er skrivað *-u-*, tí í hesi støðu (penultima-støðu) er herðingin so veik (levissimus-herðing) at munur ikki hoyrist á sjálvljóðunum *u* og *i*. Men framvegis standa vit við einum orðliði sum ikki tykist geva nakra meining. Ein loysn á gátuni tykist tí vera at rokna við onkrum slag av ljóðbroyting í navninum, sum ger tað ringt at kenna upprunaformin aftur.

Tað er ikki av leið at hugsa sær orðini *stræti* og *lið* saman. Hvørkikynsorðið *stræti* er at finna í øllum norðurlandamálum, hagar tað sigst vera komið úr fornenskum (sbr. *street*) ella fornfrísiskum, sum aftur hava fingið tað úr latíni, har *strata* (*via*) merkir 'steinsettur (vegur)'. Í FO er merkingin av *stræti* nettupp søgd at vera 'smøl steinsett gøta, trongt tún'. Annars kann tað eisini verða nevnt at vit hava sagnorðið *at stræta* í merkingini 'at ganga og mala, vera á ferð', og at kvennkynsorðið *stræta* kann verða brúkt um 'ein ið gongur úti og strætar' ella 'geilastrok' (FO).

Stræti í staðanøvnum

Vitað er um *stræti* í trimum øðrum staðanøvnum í Føroyum. Á Kirkju eitur eitt hús *Á Stræti*. Christian Matras (1932: 274) sigur merkingina í orðinum *stræti* vera 'smal, brolagt Vej, Stræde', og sum húsanavn sigur hann tað vera »temmelig nyt«. Hetta seinra er kortini ikki vist. Á bygdakortum hjá J. Símun Hansen (1971: 36-37), sum vísir húsini á Kirkju frá 1801 og uppeftir, sæst húsíð *Á Stræti* at vera við høvuðsvegin gjøgnum bygdina. Navnið *Stræti*(ð) kemur eisini fyri syðst á Borðoyarnesi, í tí plássinum sum eitur *Høgnin* (ið kemur av *Høvnin* ella *Høvn*). Har er ein lítil vík nevnd *Havnin í Høgnini*, har tað ber væl til at lenda og hava bát liggjandi. Heimildarmenn ið eg havi spurt, kenna ikki nakað *Stræti* har, men Hans á Biskupsstøð (f. 1898) hevur skrivað navnið upp og fest tað á kort, helst einaferð í 1920'num (sbr. 1. notu). Í Koltri er samansetta navnið *Múlastræti* navn á eini hellu í fjøruni niðan fyri býlingin Heimi í Húsi. *Stræti* er við øðrum orðum ikki ókent í føroyskum staðanøvnum.

Í Norra kemur *Stræti* fyri fleiristaðni sum navn á gørðum, men onkuntíð eisini sum jarðarnavn (Rygh 1900: 301). Rygh heldur tað vera mest rímligt at tulka navnið í merkingini 'vegur'. Eisini ber hann saman við eitt javndømi av Eysturlandinum í Íslandi har ein gamal garður sum eitur *Stræti*, skal hava fingið navn sítt av tí at hann liggur »paa en smal Strimmel Underland mellem Fjeldet og Søen, hvorover Alfærveien mellem to Bygder gaar« (Rygh vísir her til Kålund: Hist. topogr. Beskr. II 255 f.). Tað vísir seg kortini at vera ivi um

hetta íslenska navnið, tí í fornbrøvum og summum handritum av Landnámabók kemur tað fyri sum *Streiti* (og soleiðis eitur tað í dag). Jakob Benediktsson (1968: 308) heldur *Streiti* vera tann upprunaliga navnaformin og setur hann í samband við sagnorðið *streita*(st) 'strevast', og hann heldur tað hava verið navnið á fjallinum ella nesinum sum er har. Í roynd og veru vita vit ikki við vissu hvør formurin er tann eldri, og viðurskiftini á staðnum tala ikki ímóti merkingini 'mjó gata, vegur, mikið umferðarsvæði' (sí undir *stræti* hjá Magnússon 1998).³ Rygh (op.cit.) vísir annars til merkingina 'Strøg eller Egn, hvorigjennem der er megen Færdsel', eina merking sum hann hevur úr orðabókini hjá Hans Ross, ið kennir hana frá m.a. Telemark. Her kann verða skoytt uppí at Ross eisini hevur sagnorðið *stræta* (úr Telemark), sum hann týðir 'gaa igjennem en Passage, et »Stræte«; passere'. (sbr. eisini Sandnes og Stemshaug 1997).

Jakob Jakobsen nevnr at í Hetlandi kemur orðið *strēd* (av norrønum *stræti*) fyri sum navn á jarðarstykkjum. Eisini *smuga* og *smoga* verða brúkt á sama hátt, og grundmerkingin er í báðum førum tann sama, 'gang, vej' og 'vej mellem to gærder' (Jakobsen 1901: 149; 153).

Eg hugsi mær at vit eisini her í jarðarnavninum í Sandavági skulu rokna við *stræti* sum parti av navninum. Her hevur gøtan gingið, og eitt liða sum hon hevur gingið ígjøgnum, hevur hitið *Strætlið* einaferð í tíðini.

Máslig viðurskiftir

Men hvat er so hent við navninum tá ið tað

soleiðis skal vera broytt frá *Strætlið* til *Strapilið* ella *Stræpili*? Hyggja vit at hjáljóðunum í orðinum, kunnu vit staðfesta at frammantil í øllum trimum stavilsum er eitt tannljóð, *t*, *t* og *l* (í fyrsta stavilsi ger tannljóðið ein hjáljóðabólk saman við tannrygsljóðunum *s* og *r*). Tað hefur elvt til eina ljóðfrálíking, eina dissimilatión. Og ein nærliggjandi móguleiki ið tá býður sær til, er at broyta tað mittasta av tannljóðunum, og *t* er tá broytt til *p*.

Kanska kunnu vit undrast á hví orðliðurin *-lið* er viknaður. Seinri liður í samanseting plagar at hava hjáherðing, og henda hjáherðing plagar at halda sær tá ið eitt herðingarveikt stavilsi stendur frammanfyri, sum t.d. í nøvnum sum *Stóralið*, *Fløgulið*. Hevur stavilsíð, sum stendur beint frammanfyri, hovuðsherðing, missir seinri samansetingarliður hjáherðing sína og verður herðingarveikur, sum t.d. í nøvnum *Dyngslið*, *Krosslið*, har seinra stavilsi ljóðar sum [-li], [-le] ella okkurt líknandi. Sambært hesi ljóðreglu skuldu vit ikki væntað nakra viknan í einum navni sum *Strætlið*. At tann broytingin kortini er hend, má óivað setast í samband við at upprunamerkingin í navninum ikki longur hefur verið skilt. Kanska kann tað eisini hava hjálpt til, at herðingarveikt *-i* í vágamáli ljóðliga ikki liggur so fjart frá tí fulla ljóðvirðinum í sjálvljóðinum *i*.

Her kann verða skoytt uppí at navnið *Dyngslið*, sum varð nevnt frammanfyri sum dømi, eisini er í bønnum í Sandavági, men í hinum endanum av bønnum, har sum bøgardurin steigarmegin gekk oman móti sjónum. Eisini har hefur hagaportur verið, og seinri navnliðurin er helst eisini her *-lið*,

men hann er – í samsvari við frammanfyri nevndu reglu – viknaður so nógv at orðið hefur verið fatað sum eitt hvørkikynsorð (t.d. *dingsl?) við teirri bundnu endingini *-ið*. Tí skrivar V. U. Hammershaimb »á Dingslinum« í navnalista sínum frá 1853, og sama gera seinri uppskrivarar (sí t.d. Petersen 1963: 229). Fyrri liður man vera hvørsfall av *dyngur* (kallkyn), síðuformur til *dyngja* (kvennkyn), samanber við orðini *dyngja*, *dyngjumosi* og *deyðadyngur* í FO.

Saklig viðurskiftir

Ein umráðandi spurningur tá ið um staðanavnatalking ræður, er hvussu viðurskiftini á staðnum, ella tey sakligu viðurskiftini, sampakka við ta framsettu tulkningina.

Hálmørkin Strapulið er heldur long og smøl og gongur úr fjøruni giljamegin og niðan til bøgardin í erva. Hon er breiðari í neðra og smalkar sum niðan kemur, og í ovara enda er sum nevnt eitt hagaportur. Jørðin er ikki heilt fyrkantað, tí av tí innara horninum har uppi er ein fyrkantur kutaður burturúr. Kanska hefur gardurin í erva onkuntíð gingið øðrvísi enn nú. Í fjøruni er urð, nevnd *Urðin*. Heiman fyri Strapulið – beint upp av Heimara Urðarenda – liggur *Urðnamørk*, sum eisini er kongsjørð. Í niðara enda á Strapulinum, inn móti Urðnamørk, var Giljarætt, ið er kend úr søgnini um Seyðamannin á Sondum (Jakobsen 1898-1901: 190-192). Tað var har at huldukonan fekk seyðamannin aftur, beint áðrenn hann kom til kirkjuna. Sum bøurin í Sandavági er í dag, so sær tað út sum at Giljarætt hefur ligið mitt í bønnum, tí innan fyri Strapulið liggja Steinsmørk, Sjóvarbøur og Tváttábøur (her skal viðmerkjast at

tá ið sandavágsfólk siga »inneftir«, so meina tey inn móti Giljanesi og Miðvági). Soleiðis plaga rættir ikki at liggja, tí tað kann illa bera til at teir eru farnir gjøgnum bøin við gonguni. Til hetta siga sandavágs-menn sum tú spyr í dag, at gongan hefur verið rikin heim ígjøgnum fjørna undir bønnum. Men tað munnu ikki hava verið tey upprunaligu viðurskiftini. Tað man heldur hava verið so at har sum rættin hefur verið, hefur gamalt mark millum bø og haga verið einaferð í tíðini, og harvið eisini bøggarður. Einkin sæst í dag til nakran garð her, tí alt er velt ella avbyggt. Óvist er um hesin bøggarður hefur gingið innan fyri ella heiman fyri Strapulið, men av tí at Giljarætt hefur ligið niðast í Strapulið, freistast ein til at halda at hann hefur verið heiman fyri hesa jørð, t.e. millum Strapulið og Urðnamørk. Tann inn-asta mørkin í dag er *Tvátábøur*, sum liggur innan fyri *Tvátá*, og markatalsbøurin gongur inn til tað staðið sum eitur *Inni á Grind*. Har hefur garður við liða verið, sum navnið jú sigur. Tann tulkningur av staðanavninum *Strapulið* sum er sett fram her í greinini, reisir tí tann spurningin um ikki hesin bøur frá Giljarætt og inn á Grind er yngri enn rættin.

Einki sæst til rættina í dag, men gomul fólk minnst farvegin av henni. Tey vita eisini at siga at ein bústaðartoft skal hava verið niðri á bakkanum fáar metrar innan fyri rættina (sbr. eisini Petersen 1963: 16). Somuleiðis nevna tey at økið her var heimrust, og at strekkið millum rættina og ta gomlu træbrúnna um Stórá, varð nevnt *Inni á Gøtu* (hetta navnið er ikki nevnt í staðanavnasøvnunum, men sambært heimildarmonnum mínum hava gomul fólk brúkt

tað). Hyggur ein at kortinum yvir jarðirnar beint innanfyri, so kundi tað sætt út sum at viðurskiftini hava verið eitt sindur serlig her, serliga í tí sum eitur *Hamarsmørk*, ið liggur heiman fyri Urðnamørk í neðra. Tíanverri vita vit lítið um tey búsetingarligu viðurskiftini í Sandavági í eldri tíð.

Vit kunnu sjálvsagt heldur ikki útiloka hin møguleikan at navnið **Strættilið* kann hava sipað til hagaportrið í erva, tað sum kann hava staðið í sambandi við gøtuna eftir Vørðunum.

Niðurstøða

Mín hugsan er tann at har sum Giljarætt var, hefur einaferð í tíðini verið mark millum bø og haga, og av tí sama bøggarður har niðanfrá. Gøta hefur ligið frá Valloyruni inn eftir bakkanum og inn í hagan og hefur hildið fram inn á Giljanes og til Miðvágs. Navnorðið *stræti* hefur verið brúkt um gøtuna, í hvussu so er har á staðnum, og liðað har sum gøtan er farin um garðin, hefur verið nevnt *Strættilið*. Hví akkurát orðið *stræti* hefur verið brúkt her, vita vit ikki, men tað kann hugsast at okkurt serligt hefur verið gjørt frá mannahond við gøtuna har um vegir, eitt nú steinseting. Tá ið meira bøur er veltur upp úr nýggjum »innan fyri«, t.e. sunnan fyri, henda garð, hefur jørðin næst við verið nevnd *At Strættiliði*, yngri *Á Strættiliði* og at enda – við ljóðfrálíking og viknan av seinra samansetingarliði – *Stræpili*.

Tað skal viðgangast at ein tílík frágreiðing kann tykjast heldur vágin og kanska ósannlík, tí hon roknað við nakað stórar broyting í tí málsliga forminum. Men tað er ikki lætt at síggja nakra frægari sum er.

Vit sóu at eitt nú í Norra og Hetlandi kundi *Stræti* einsamalt vera jarðarnavn. Ein móguleiki var tí at jørðin í Sandavági kundi havt hitið **At Stræti* av fyrstan tíð, og at liðað so var nevnt eftir jørðini, at tað innihelt eitt jarðarnavn sum fyrra lið. Um so var, skuldu vit helst væntað okkum fyrra lið í hvørsfalli (*Strætis-*). Tað rímuligasta man tí vera at hugsa sær upprunanavnið sum *At Strætiliði*.

Ikki er vist at allur tann gamli bøurin innan fyri rættina er innlagdur í senn. Oman millum tær báðar merkurnar sum Sjóvarbøur er, gongur ein smalur geiri sum nevnist *Mjáibøur*, lítið breiðari enn líggja-sveipur, og eldri fólk minnst at steinar lógu báðumegin við, sum kundu minna um gamalt garðlag. Tað er tí ikki óhugsandi at røkstur onkuntíð hevur verið tann vegin oman á bakkan ella fjøruna og í rættina. Sjóvarbøur gongur í neðra út til Tváttá, men í erva gongur ein trikantur, nevndur *Tungan*, oman ímillum ána og Sjóvarbø, og *Tungan* hoyrir til tríggar aðrar jarðir í bygdini. Eisini er *Geilin* nevnd sum staðarnavn har.

Eitt sum eisini styðjar upp undir ta hugsan at mark millum bø og haga einaferð hevur gingið oman við Strapulið, er áar-navnið *Króká*. Tvær *Krókair* eru, onnur heiman fyri Urðnamørk og hin skamt innan fyri Strapulið. Fyrri navniðurin kundi sipað til at her hevur krókurin á innmarkini onkuntíð verið.

At enda kunnu vit kanska spyrja hvussu gamalt eitt sovordið navn sum **At Strætiliði* man vera. At tær innastu merkurnar eru yngri enn Giljarætt, merkir ikki tað sama sum at tær eru ungar. Heldur man rættin

vera avgomul, og jørðin har inni kann tí saktans vera gamal bøur. Helst skulu vit nakað væl aftur í miðöld, og aftur hagar man navnið stava.

Bókmentir

- Benediktsson, J. 1968. *Íslendingabók. Landnámabók. Íslenszk fornrit I*. Reykjavík.
 FO = *Føroysk orðabók*. 1998. Føroya Fróðskaparfelag. Tórshavn.
 Hansen, J.S. 1971. *Tey byggja land. Fugloyar sókn*. Klaksvík.
 Jakobsen, J. 1898-1901. *Færøske folkesagn og æventyr*. København.
 Jakobsen, J. 1901. *Shetlandsøernes stednavne*. København.
 Magnússon, Á. B. 1998. *Íslensk orðsifjabók*. Reykjavík.
 Matras, Chr. 1932. *Stednavne paa de færøske Norduroyar*. Kjøbenhavn.
 Petersen, L. 1963. *Sandavágs søga*. Tórshavn.
 Ross, H. 1895. *Norsk Ordbog*. Oslo.
 Rygh, O. 1900. *Norske Gaardnavne III*. Kristiania.
 Sandnes, J. og Stemshaug, O. 1997: *Norsk stadnamnleksikon*. (4. utg.). Det norske samlaget. Oslo.
 Taxatiónsprotokoll = *Protokol over den i Henhold til Lov angaaende en ny Skyldsætning af Jorderne paa Færøerne af 29de Marts 1867 foretagne Taxation af bemeldte Jorder*. Kjøbenhavn 1873.

1) Heftið er helst ætlað staðanavnavninum hjá Sólar-magni, men uml. 1947 letur Chr. Matras tað til savnið hjá Staðanavnanevnd Føroya Løgtings (er nú á Føroya-málsdeildini) saman við øðrum staðanøvnum hjá Sólar-magni, m.a. uppskriftunum hjá Hans á Biskupsstøð, ið nevndar eru í hesi grein.

2) Hans Hansen, Jóannes Heinesen, Heini F. Petersen og Hjalmar P. Petersen eiga tókk fyri upplýsingar teir hava latið høvundinum.

3) Tókk fáí Svavar Sigmundsson fyri upplýsingar og rættleiðing.